

مهارت معلم خلاق

در کلاس درس زبان و ادبیات فارسی



از آن جا که مهارت‌های معلم خلاق در فراگیرندگان خلاقیت ایجاد می‌کند، لذا ابتدا در مورد خلاقیت بحث می‌شود. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های انسان، خلاقیت است. آدم‌ها استعداد‌های متفاوتی دارند و هر انسانی با توجه به استعداد‌های درونی خود می‌تواند خلاق باشد. زمانی که این استعدادها و قدرت تفکر دانش‌آموزان پرورش می‌یابد و جهت‌دار می‌شوند، خلاقیت شکل می‌گیرد. در مورد خلاقیت می‌گویند: «توانایی تجزیه و تحلیل اطلاعات و خلق مفاهیم، مهارت اساسی تفکر محسوب می‌شوند.» (مارشابل و کالهن، ۱۳۷۵، ۱۳) متخصصان خلاقیت را به شکل‌های مختلف تعریف کرده‌اند. مجله‌ی اینترنتی آفتاب، خلاقیت را این‌طور تعریف می‌کند: «توانایی دیدن چیزها به شیوه‌های جدی، شکستن مرزها و فراتر رفتن از چارچوب‌ها، فکر کردن به شیوه‌های متفاوت، ابداع چیزهای جدی، استفاده از چیزهای نامربوط و تبدیل آن به شکل‌های جدید». تربیت تفکر خلاق فراگیرندگان برای پیش‌رفت جامعه لازم و ضروری است. «از طریق ادبیات می‌توان تفکر و استعدادهایی را که در گذشته بچه‌ها را فعال کرد. این جمله را جرج نلر از قول وایت هد گفته است و به این معناست که با درس‌های مربوط به ادبیات، می‌توان در ذهن بچه‌ها اندیشه‌های نو و تازه به وجود آورد و میل و رغبت آن‌ها را به بیش‌تر دانستن و بیش‌تر خواستن تحریک کرد.» (رؤف، ۱۳۷۸: ۹۹) یکی از اصول مهم یادگیری در زبان و ادبیات فارسی ایجاد خلاقیت و تربیت خلاقیت دانش‌آموزان در این درس است و این امر مهم به عهده‌ی دبیران خلاق ادبیات فارسی گذاشته شده است. در این جا به چند مورد از مهارت‌های معلم خلاق در کلاس‌های درس زبان و ادبیات فارسی اشاره می‌شود.

خواندن خلاق نظم و نثر فارسی

«تدریس درس‌هایی که به ادبیات مربوط می‌شوند، آن‌طور که امروز رایج است، عاری از شور و نشاط است، رغبت کودکان را به درستی بر نمی‌انگیزد و به یلاد دادن‌های موفقیت‌آمیز نمی‌انجامد. جای بسیاری از فعالیت‌های مفید و سودمند در زمینه‌ی ادبیات خالی است؛ فعالیت‌های شناخته شده‌ای که می‌توانند برای بچه‌ها شورآفرین باشند و عشق و حالی به وجود آورند که آن‌ها را «خواندن» و «نوشتن» لذت ببرند و با این لذت، از درس‌های دیگرشان نیز استقبال کنند و به موفقیت‌هایی که می‌توانند برسند.» (همان، همان) معلم ادبیات باید متون نظم و نثر را با صدایی گیرا و جذاب، رسا و دل‌نشین، در حالی که آهنگ صدایش همواره با توجه به قسمت‌های مختلف نظم و نثر تغییر کند، بخواند. ژان پل سارتر می‌گوید: خواندن «آفرینش هدایت شده است.» (سارتر، ۱۳۵۶) از روش‌های مؤثر معلم خلاق در درس ادبیات این است که به فراگیرندگان یاد

چکیده

به کارگیری مهارت‌های معلم خلاق در روند یادگیری فراگیرندگان قدم مؤثری است که می‌تواند در تدریس زبان و ادبیات فارسی تحول و دگرگونی ایجاد کند. در دنیای امروز که عصر دانایی نامیده شود، تعلیم و یادگیری باید به شکلی باشد که لذت تفکر را در فراگیرنده بیدار کند و او را به تفکر و خلاقیت وادارد. این مقاله در مقدمه در مورد خلاقیت و ایجاد خلاقیت و در فراگیرندگان توضیح می‌دهد و مهارت‌های معلم خلاق را توضیح می‌دهد و در آخر، نظریه‌ی یادگیری اکتشافی را به طور مختصر معرفی می‌کند.

کلید واژه‌ها:

مهارت‌های معلم خلاق، یادگیری، خلاقیت، تدریس، فراگیرنده، شیوه‌های نوین یادگیری.

بدهد که هنگام خواندن متن یک درس به هدف‌های مختلف درس و مورد استفاده‌های مختلف اطلاعاتی که در آن درس وجود دارد، بیندیشند و به راه‌هایی که بتوانند اطلاعات خوانده شده را در زندگی شخصی و حرفه‌ای خود به کار ببندند فکر کنند و فقط به متن و معنی و مفهوم آن نیندیشند. بلکه از خود بپرسند که چگونه می‌توانیم از آن چه در کتاب نوشته شده است، در زندگی آینده‌ی خود استفاده کنیم. آموزش نظم و نثر فارسی و تشکیل کلاس‌های ادبیات در فضاهای باز و طبیعت بر فرایند یادگیری تأثیر زیادی دارد.

شیوه‌های بحث به شکل پرسش و پاسخ

روشی است که معلم با آن دانش‌آموزان را به تفکر و اندیشیدن در مورد درس ادبیات تشویق می‌کند. وقتی معلم می‌خواهد دانش‌آموزان درس را خوب یاد بگیرند و آن را همیشه در ذهن داشته باشند، شیوه‌ی پرسش و پاسخ را به کار می‌برد. در این حالت، او از فراگیرندگان در مورد درس سؤالاتی می‌کند که با «چرا» و «چگونه» شروع می‌شوند تا به این طریق آنان را به تفکر وادار کند. از طرفی، او پرسش‌هایی از دانش‌آموزان می‌کند که جواب‌های متعددی دارند. این گونه پرسش‌ها شوق و تفکر را در دانش‌آموزان برمی‌انگیزند. معلم بعد از طرح سؤال فوراً جواب آن را نمی‌گوید بلکه به فراگیرندگان فرصت فکر کردن می‌دهد. او به پاسخ‌های اشتباه فراگیرندگان واکنش منفی نشان نمی‌دهد بلکه به آن‌ها کمک می‌کند و آنان را در مسیر یادگیری راهنمایی می‌کند تا خود به پاسخ اصلی و درست برسند. در صورت اشتباه بودن پاسخ‌های فراگیرندگان، معلم می‌تواند آن‌ها را با جمله‌هایی نظیر «لطفاً بیش‌تر دقت کن» یا «بیش‌تر توضیح بده» یا «مثالی بزن» راهنمایی کند. در این روش، معلم سعی می‌کند از همه‌ی فراگیرندگان سؤال کند و همه‌ی آن‌ها را در جواب دادن به پرسش‌ها شرکت دهد. او جواب پرسش خود را از دانش‌آموزان باهوش و عده‌ای که همیشه داوطلب جواب دادن هستند، نمی‌خواهد.

روش بارش مغزی

معلم خلاق ادبیات در تدریس درس‌های زبان و ادبیات فارسی می‌تواند از روش بارش مغزی استفاده کند و با این روش خلاقیت و آفرینندگی دانش‌آموزان را بالا ببرد: «بارش فکری عبارت است از اجرای فن و گردهمایی‌ای که از طریق آن عده‌ای می‌کوشند برای یک مسئله به خصوص با انباشتن تمام افکار و اندیشه‌هایی که همان جا ارائه می‌گردد راه‌حلی بیابند. (فضلی‌خانی، ۱۳۸۱: ۷۵) با این روش، معلم پرسش‌هایی از فراگیرندگان می‌پرسد و از آن‌ها می‌خواهد هر چه درباره‌ی آن‌ها به ذهنشان می‌رسد، بازگو کنند. او فراگیرندگان را تشویق می‌کند تا مطالبی که در آن زمینه می‌دانند بگویند و

درباره‌ی آن‌ها اظهار نظر نمی‌کند تا فراگیرندگان دانسته‌های خود را به راحتی مطرح کنند. برای ایجاد خلاقیت بیش‌تر، فراگیرندگان هر چه بیش‌تر نظر بدهند و فکر کنند و از نظریات دیگران بهره ببرند، نتیجه‌ی بهتری به دست می‌آید.

استفاده از کنفرانس

استفاده از روش کنفرانس دادن توسط فراگیرندگان در کلاس‌های زبان و ادبیات فارسی و مخصوصاً تاریخ ادبیات بسیار مفید است. در این روش، معلم از فراگیرندگان می‌خواهد که در مورد درس مورد نظر اطلاعات لازم را به دست آورند و در مورد آن در کلاس به شکل کنفرانس حرف بزنند. این روش، به فراگیرندگان فرصت یادگیری فعال می‌دهد. معلم در این شیوه فقط حامی دانش‌آموز است و کلاس درس را مدیریت می‌کند. این شیوه به فراگیرندگان جرئت و شهامت می‌بخشد و اعتماد به نفس آن‌ها را بالا می‌برد تا در مذاکرات شرکت جویند و نظرهای خود را به راحتی بیان کنند. از طرفی، معلم را نیز از مقدار اطلاعات فراگیرندگان آگاه می‌سازد.

معلم خلاق ادبیات می‌تواند از فراگیرندگان بخواهد تا در مورد ادبیات کلاسیک ایران و جهان مطالعه کنند و حتی شعرهایی از شاعران مشهور حفظ کرده و در کلاس به شکل کنفرانس مطرح کنند. او برای این کار فراگیرندگان نیز نمره‌ای در نظر می‌گیرد و به این طریق، آن‌ها را به ادبیات علاقه‌مندتر می‌سازد.

استفاده از وسایل کمک آموزشی در کلاس‌های زبان و ادبیات فارسی

معلم خلاق در تدریس زبان و ادبیات فارسی حتماً از تابلو استفاده می‌کند. او مطالب را در حال خواندن با صدای بلند، خوش خط و منظم روی تخته کلاس می‌نویسد. مطالب اصلی و مهم درس را در سمت راست تخته می‌نویسد و با توجه به اهمیت مطالب درس، از گچ‌های رنگی استفاده می‌کند. کلمه‌های کلیدی و اصلی درس را هم با گچ قرمز یا پررنگ می‌نویسد. معلم وقتی برای تدریس متون نظم و نثر به کلاس می‌رود، بهتر است منبع اصلی را هم با خود ببرد؛ مثلاً برای تدریس درس «حسنک وزیر» کتاب تاریخ بیهقی را همراه داشته باشد. در کلاس‌های درس برای همه‌ی ما پیش آمده است که دانش‌آموز معنی کلمه‌ای را می‌پرسد و ما جواب آن را نمی‌دانیم. در این صورت بهتر است خیلی راحت و صادقانه بگوییم که جواب را نمی‌دانیم و با این کار صداقت را در زندگی به فراگیرندگان یاد دهیم. از طرفی نیز از این فرصت استفاده می‌کنیم و یکی از دانش‌آموزان را به کتاب‌خانه می‌فرستیم تا کتاب لغت موجود در مدرسه را بیاورد. آن گاه، معنی لغت مورد نظر را از لغت‌نامه پیدا می‌کنیم و طرز استفاده‌ی صحیح از لغت‌نامه را هم به دانش‌آموزان یاد می‌دهیم. معلم ادبیات

معلم خلاق
ادبیات در
تدریس
درس‌های
زبان و ادبیات
فارسی می‌تواند
از روش بارش
مغزی استفاده
کند و با این
روش خلاقیت
و آفرینندگی
دانش‌آموزان
را بالا ببرد:
«بارش فکری
عبارت است
از اجرای فن و
گردهمایی‌ای
که از طریق
آن عده‌ای
می‌کوشند برای
یک مسئله
به خصوص
با انباشتن
تمام افکار و
اندیشه‌هایی که
همان جا ارائه
می‌گردد راه‌حلی
بیابند

معلم خلاق
ادبیات می تواند از
فراگیرندگان بخواهد
تا در مورد ادبیات
کلاسیک ایران و
جهان مطالعه کنند
و حتی شعرهایی
از شاعران مشهور
حفظ کرده و در
کلاس به شکل
کنفرانس مطرح
کنند. او برای این
کار فراگیرندگان
نیز نمره‌ای در نظر
می گیرد و به این
طریق، آن‌ها را به
ادبیات علاقه‌مندتر
می سازد

باید همیشه در حال یاد گرفتن باشد. معلمی که پویا باشد، کلاسی پویا خواهد داشت. معلم می تواند سی دی و نوارهای آموزشی درس‌ها را با خود به کلاس درس ببرد تا فراگیرندگان تلفظ درست و آهنگ صحیح کلمه‌ها و جمله‌های به کار برده شده در درس را یاد بگیرند. او در کنار درس می تواند از نوار شعر شاعران با صدای خودشان استفاده کند و در صورتی که امکان داشته باشد، در تدریس از پاورپوینت بهره بگیرد. البته از رایانه و اینترنت هم به عنوان وسایل کمک آموزشی می توان استفاده کرد. معلم خلاق ادبیات اطلاعات لازم را از رایانه و اینترنت کسب می کند و آن را در اختیار فراگیرندگان قرار می دهد. او با ایجاد وبلاگ می تواند با همکاران و فراگیرندگان خود همواره در ارتباط باشد؛ ارتباطی که در تمام ساعت‌های روز ممکن است و هیچ محدودیتی ندارد.

نظریه‌ی یادگیری اکتشافی

معلم خلاق ادبیات از تدریس ادبیات به شکل سنتی آن دوری می کند؛ زیرا این شیوه‌ی تدریس کمترین کارایی را در نظام آموزشی دارد. او از شیوه‌های نوین یادگیری در کلاس‌های درس استفاده می کند. یکی از این شیوه‌ها، نظریه‌ی یادگیری اکتشافی جروم برونر است که در کتاب «روان‌شناسی یادگیری بر بنیاد نظریه‌ها» (پارسا، ۱۳۸۶: ۳۰۱-۲۸۳) تألیف محمد پارسا آمده است. خلاصه‌ی این نظریه در این جا نقل می شود.

این نظریه یک نظریه‌ی شناختی است و در زمینه‌ی ادراک، انگیزش، تفکر و تنظیم مسائل یادگیری بحث و بررسی می کند. روش برونر گزینشی یا التقاطی است و به اموری مانند گزینش، حفظ و تغییر و تبدیل معلومات علاقه دارد و انسان را موجودی کارکردگرا می داند. وی در پژوهش‌های خود بر دو موضوع، یکی معلومات و دیگری ارتباط معلومات جدید با معلومات پیشین، تأکید می ورزد. برای کسب معلومات دو عامل انگیزش و ارزش اهمیت دارند. در نظریه‌ی اکتشافی، یادگیری دارای سه جنبه‌ی هم‌زمان است: ۱- کسب معلومات جدید، ۲- دگرگون‌سازی معلومات، ۳- نظارت بر صحت و کفایت معلومات.

به عقیده‌ی برونر یادگیری دارای سه مرحله یا سه بازنمایی کاروری، پیکره‌ای و نمادی است که قابل انتقال به یکدیگرند. یادگیری هنگامی حاصل می شود که ساختارهای معنادار به یکدیگر ارتباط یابند. وی بهترین راه دست‌یابی به معلومات را یادگیری فعال می شناسد که از راه مفهوم‌سازی یا طبقه‌بندی حاصل می شود و هر تصمیمی را برای رسیدن به هدف یک راهبرد تلقی می کند. برونر طبقه‌بندی را در دو گونه‌ی یک‌سانی و هم‌ارزی به صورت متمایز نشان می دهد. به عقیده‌ی او آموزش و پرورش پیشرو، شاگردان را با توجه به زمینه‌های فرهنگی و هنری سرزمین آنان، به فرا گرفتن مهارت‌هایی که با حواس و رشد مفاهیم و نمادها سر و کار

سعیده اصلاحی، تهران

کدام گوشه‌ی دنیا... کدام سمت جهانی؟
و قصد داری از این پس، مرا کجا بکشانی؟
جزیره‌ای ست مه‌آلود و ناشناخته، نامت
تو از نژاد پریزاده‌های توی رُمانی
گناه فاصله را پای سرنوشت، نوشتی
و خواستی که مرا تا همیشه سر بدوانی
تو آفتاب‌تر از دختران سایه‌نشینی
و دیدنی‌تر از آنی که ناشناس بمانی
بچرخ سمت دلم تا در این همیشه‌ی بی تو
مرا که از نفس افتاده‌ام به من برسانی

حسن معقول، طبس

دیشب که سر به شانه‌ی باران گذاشتم
جز گریه‌ی مدام چو باران نداشتم
با یاد بوسه‌های تو پیوسته تا سحر
لب را به روی گونه‌ی باران گذاشتم
تا آسمان خانه‌ی من از تو پر شود
نامت به هر چه قطره‌ی باران نگاشتم
باران قطره‌قطره نیورد طاقتم
بنگر که صبح، از شب باران چه داشتم
در باغ خاطرات پر از دانه‌های عشق
جز شاخه‌های بی بر حسرت نکاشتم

معلم شاعران